

milyen tünetekkel és következményekkel járnak a tévedések. Egyáltalán, lehetősége van bizonyos törvényszerűségeket és egyéni tanulságokat levonni a társadalmi harcban való részvétel problémájáról.

Jász könyve egy izgalmas kor izgalmas eseményeiről szól, pontosan kiérződik belőle a szerző szilárd és következetes harckészsége, elvhűsége, amellyel a korszak legnehezebb helyzetait végigharcolta. Azzal azonban, hogy ennyire puritánul mesél, nem teszi lehetővé alternatívák felismerését a kor küzdelmeivel kapcsolatosan, s így az egyéni élet összefüggéseiből kiemelt stratégia leírása éppen a stratégia konkrét vizsgálatának lehetőségét csökkenti. Ezért, hogy könyve inkább olvasmányos – de fontos részletekkel teli – kordokumentumot nyújt az olvasónak. (Magvető, 1969.)

SÁRDI ANNA

Szalánczay György: Mikroszkópikus metszetek

Ezzel a meghatározással élhetnék, amikor Jókai Anna írásairól igyekszem rövid jellemzést adni, ha nem kísértene az a tudat, hogy minden meghatározás, minden jelző a pontatlanság veszélyét is magában hordja. S ha valaki vesz magának annyi bátorságot, hogy ezekről a nyersen és kegyetlenül őszinte, és épp ezért döbbenetesen igaz írásokhoz kommentárt ír, akkor gondosan kerülnie kell minden valósághígító kitétel.

Első két kötetével majdnem egyszerre jelentkezett az író, – írásairól mégis alig tudjuk elhinni, hogy ezek elsőkönyves író alkotásai.

A 4447 című regény és a kilenc elbeszélésből álló Kötél nélkül című kötet teljesen kiforrott alkotásokat tartalmaz, melyekben nyoma sincs a kísérletezésnek, az egyéni hang keresésének, mindez hiánytalanul megvan már, szinte teljes fegyverzetben lép elénk az alkotó.

Olcsó vadászat lenne elődök és példák után kutatni, s még olcsóbb ha új naturalizmusról, vagy akár „hábetlerizmusról” beszélnének. Írásai – mint minden igazán jó írás – öntörvényű alkotások: csak saját koordináta rendszerükben értelmezhetők.

10 írás – 10 mikroszkópikus metszet, 10 embertípus – 10 sorstípus a mikroszkóp lencséje alatt – ezt tartalmazza a két kötet. Témája mind-egyiknek a mai élet, a múlt ezer tudati béklyójaközt vergődő, abból szabadulni akaró, a jobb felé vágyódó, harmóniát kereső ember. A történeteket fölösleges szószaporítás lenne ismertetni, hiszen csak olvasva ismerhetők meg. A tartalomnak különben is másodlagos szerepe van, a cselekmény csak keretet ad a jellemelek kibontakozásához. Jókai Anna igazi ereje abban mutatkozik meg, hogy hogyan mutatja be az élet árnyékos oldalán – ha nem is tipikus, de mindenképpen fontos és igaz problémákat. A konfliktusok egyik írásban sem oldódnak föl; igaz nem is olyanok ezek a konfliktusok, hogy – akár a hős halálával is – egykönnyen megoldódhatnak. A hőseket – ha egyáltalán hőseknek nevezhetők – a múlt determinálja: erősebb bennük a múlt visszahúzó ereje, mint a jövő vonzása; ezért nem tudnak környezetükből kitörni és új életet kezdeni.

A novelláknak tulajdonképpen nemcsak befejezése, de kezdete sincs: valamennyi egy darab élet, az élet egy metszete, amit nagyító alá he-

lyez az író, hogy a kontrasztok még élesebbek legyenek. A hőseket nem az élet állítja különböző konfliktusok elé, a konfliktusok belül vannak, az emberekben vannak; épp ezért olyan nehéz a megoldás.

Az Elfekvő c. elbeszélés Izsák doktora végeredményben épp olyan probléma előtt áll, mint a címadó Kötél nélkül c. novellában Morelli, a bűvéssz, vagy a Hepiend-ben Benedek, a futó bajnok: választaniuk kellene a további küzdelem – talán a reménytelen küzdelem, vagy a küzdelem nem vállalása között. S mivel mind egyikükben túl erős a múlt – szinte bénító – ezért tudja őket lerohanni az élet. Mert magatartásuk nem kényelmes belenyugvás, nem tudatos kitérés a konfliktusok elől, hanem megtorpanás, megbocsáthatatlan és helyrehozhatatlan megtorpanás, mert mire a lelkiismeret, a jó akarásának hatására újra megmozdulnának, már késő.

Kiút nincs: azt előbb belül, a jellem zsilipjei között kell megkeresni. Ezért lenne önámítás, ha megoldásnak tekintenénk a 4447 c. regény befejezését, ha szimbólumnak fognánk fel azt, hogy a 4447-es helyrajzi számú ház, a cselekmény színhelyét – ezt a családi éjjeli menedékhelyet – lebontják: tehát vége a pitiáner borzalmaknak. A fizikai és biológiai körülmények nem okai, hanem következményei a szereplők életfelfogásának; a bulldózer csak a ház romjait takarítja el, a bennünk fészkelő, fertőző múlt romjait önmagunknak kell eltakarítani.

A befejezés sehol sem optimista. Itt nem is arra van szükség, hanem az író tárgyilagosságára és bátorságára, amellyel meri vállalni a peszsimizmus esetleges vádjainak ódiúját. Tudjuk, nem hálás feladat ilyen

sűríttségében bemutatni az árnyoldalakat. Viszont azt is tudjuk: törvény, hogy a társadalmi lét megváltozását nem követi azonnal a társadalmi tudat megváltozása, a régi társadalmi tudat igen lassan, szívós küzdelem árán enged csak az újnak. Ha ezt az elméletet ismerjük és elismerjük, akkor nem szabad szégyel-nünk az illusztrációját sem! A régi, társadalmi tudat, a káros és kóros beidegződések leküzdésének feltétele, hogy előbb megismerjük őket; ha kell, mikroszkópikus nagyításban is.

Ezt a megismerést segítik Jókai Anna írásai.

(Jókai Anna: Kötél nélkül; 4447)

Solymos Ida: Gyalog a sakkasztalán

„A rosszul szerető emberek belső pokla támadt föl bennem, a mi vilá-gunk díszletei között” – írja a fül-szövegben, és: „Vannak szobák, ahová mindig rosszkor lép be az érkező” – zárja a regény egyik fejezetét. Vidor a művelt pesti polgár-ság magatartásformáit, eszményeit bírálja-oltalmazza és örökíti tovább magas esztétikai színvonalon.

A regény szerkezete, cselekmény-vezetése hagyományos, de tartalmi, reflexiói, esszébe hajló belső monológjai, aforisztikus dialógusai a század második felében új reneszánszát élő lélektani regény időszerűségét szavatolják. Fonó Ákos az időtlenné szépült, mert legendává távolodott gyerekkorból, csak nehéz átmenetek után válik felnőtté. Az ifjúkor azonos volt a szabadsággal. Apja halála zárja az első szakaszt. Fonó megnősül, de házassága merő tipródás. Anyja csak totális érzelmi kapcsolatot